

Wrocław, dnia 7 maja 2018 r.

BPW.571.1.2018.NK

**Raport przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur
z wizytacji Zakładu Karnego nr 1 we Wrocławiu
(wyciąg)**

1. Wstęp

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192, dalej OPCAT), oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 12-15 marca 2018 r. do Zakładu Karnego nr 1 we Wrocławiu (zwanego dalej: Zakładem, jednostką), udali się przedstawiciele Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji” (dalej: KMPT, Mechanizm): zastępca dyrektora Zespołu Przemysław Kazimirski (prawnik), Klaudia Kamińska (prawnik) i Justyna Zarecka (politolog w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego) oraz reprezentująca Biuro Pełnomocnika Terenowego Rzecznika Praw Obywatelskich we Wrocławiu dr Natalia Kłaczyńska (prawnik).

Celem wizytacji zapobiegawczej było sprawdzenie na miejscu sposobu traktowania osób pozbawionych wolności i dokonanie oceny ochrony ich przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

Przeprowadzone czynności polegały na:

- wysłuchaniu informacji na temat funkcjonowania jednostki, przedstawionych przez płk. Andrzeja Stanejko, jej dyrektora, jak również jego zastępców;
- oglądzie terenu jednostki, w tym: wybranych losowo cel mieszkalnych, cel zabezpieczających, cel przejściowych, cel izolacyjnych, ambulatoriów, łaźni, świetlic, kantyny, sal widzeń, biblioteki, pól spacerowych i warsztatów;
- przeprowadzeniu w czasie wizytacji cel mieszkalnych i innych pomieszczeń rozmów z osadzonymi oraz z funkcjonariuszami i pracownikami jednostki;

- przeprowadzeniu na osobności indywidualnych rozmów z wybranymi osadzonymi, w szczególności z osadzonymi w podeszłym wieku, z niepełnosprawnością ruchową oraz cudzoziemcami;
- analizie wybranych akt osobopoznawczych.

Dokonane w ten sposób ustalenia przedstawiciele Mechanizmu przekazali dyrektorowi Zakładu i funkcjonariuszom Służby Więziennej obecnym podczas podsumowania oraz wysłuchali ich uwag i wyjaśnień.

W trakcie wizytacji wykonano dokumentację fotograficzną.

Ponadto po zakończeniu wizytacji przeanalizowano pozostałą dokumentację dotyczącą jednostki.

W przedmiocie zainteresowania Mechanizmu każdorazowo pozostają następujące zagadnienia: traktowanie osadzonych przez funkcjonariuszy i współosadzonych, kwalifikacje personelu, prawo do informacji, prawo do kontaktów ze światem zewnętrznym, prawo do ochrony zdrowia, prawo do praktyk religijnych, warunki bytowe, oddziaływania kulturalno-oświatowe. W niniejszym Raporcie nie opisywano całokształtu funkcjonowania Zakładu w zakresie tych zagadnień, lecz uwzględniono jedynie te obszary, które w ocenie przedstawicieli KMPT wyróżniają jednostkę na tle pozostałych oraz te, które wymagają poprawy.

2. Charakterystyka jednostki

Zakład Karny nr 1 we Wrocławiu jest jednostką typu zamkniętego oraz typu półotwartego dla mężczyzn odbywających karę po raz pierwszy. Ponadto wyodrębniono oddziały aresztu śledczego dla mężczyzn i kobiet, oddział dla młodocianych odbywających karę po raz pierwszy, jak również oddziały terapeutyczne dla mężczyzn uzależnionych od środków odurzających i substancji psychotropowych oraz od alkoholu.

3. Mocne strony i dobre praktyki

Za dobre praktyki wykraczające poza standard spotykany w jednostkach penitencjarnych wizytowanych przez KMPT uznano:

- adaptację pomieszczeń gospodarczych na bogato wyposażoną salę do specjalistycznych zajęć sportowych dla osadzonych – crossfit, joga itp.;
- zainstalowanie w remontowanych celach pawilonu B regulatorów natężenia światła.

Ponadto KMPT pozytywnie ocenia zaoferowanie osadzonym szerokiego dostępu do lekarzy specjalistów i do różnorodnych badań, co w połączeniu z krótkim okresem oczekiwania na wizyty przekłada się na poziom opieki medycznej wyższy niż ma to przeciętnie miejsce w

jednostkach penitencjarnych. Wizytujący dostrzegali także dobrą atmosferę panującą na oddziałach i brak napięć pomiędzy osadzonymi a funkcjonariuszami, nie przyjęli również od osadzonych żadnych skarg na sposób odnoszenia się do nich przez personel jednostki.

4. Problemy systemowe

4.1. Powierzchnia celi mieszkalnej

Problemem systemowym, którym od lat zajmuje się Rzecznik Praw Obywatelskich, jest krajowy porządek prawny w zakresie normy powierzchni mieszkalnej przypadającej na jednego więźnia. Obecny stan prawny budzi wątpliwości RPO w odniesieniu do podstawowych standardów praw człowieka i przyjętych przez Rzeczpospolitą Polską zobowiązań międzynarodowych. Rekomendacja Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (dalej: CPT) skierowana do władz krajowych, określająca powierzchnię 4 m² jako minimalny standard, znalazła się już w raporcie z wizyty Komitetu w Polsce w 1996 roku. W każdym kolejnym raporcie Komitet formułował zalecenie wskazując, że istniejąca w Polsce norma 3 m² nie oferuje satysfakcjonującej przestrzeni życiowej, w szczególności w celach o względnie małym rozmiarze. Podczas ostatniej wizyty w 2013 r. Komitet zalecił polskim władzom dokonanie rewizji normy powierzchni mieszkalnej tak, aby we wszystkich jednostkach penitencjarnych na jednego osadzonego przypadają co najmniej 4 m² w celach wieloosobowych i co najmniej 6 m² w celach jednoosobowych, nie wliczając powierzchni kącików sanitarnych. W związku z powyższym, Rzecznik Praw Obywatelskich w dniu 24 maja 2016 r. wystąpił do Ministra Sprawiedliwości z prośbą o podjęcie inicjatywy legislacyjnej w przedstawionej kwestii¹. W odpowiedzi na wystąpienie RPO Ministerstwo Sprawiedliwości wskazało, że obecnie nie dostrzega dostatecznie uzasadnionych podstaw do ingerencji legislacyjnej w zakresie zmiany przepisu art. 110 k.k.w.² W związku z tym w kolejnym wystąpieniu z dnia 29 lipca 2016 r. Rzecznik wskazał, że proponowane przez Ministerstwo Sprawiedliwości rozwiązania, polegające na próbach zmniejszenia zaludnienia jednostek penitencjarnych, bez koniecznej zmiany legislacyjnej, są rozwiązaniami niewystarczającymi i nie mieszczącymi się w standardach funkcjonowania demokratycznego państwa prawnego. Niemniej zdając sobie sprawę z tego, że przeciwdziałanie przeludnieniu w

¹ Wystąpienie generalne RPO do Ministra Sprawiedliwości z dnia 24.05.2016 r., KMP.571.5.2016

² Odpowiedź Sekretarza Stanu w MS z dnia 23.06.2016 r., DWOiP-I-072-21/16

jednostkach penitencjarnych jest procesem złożonym i rozciągniętym w czasie, Rzecznik zaapelował o rozważenie dokonania zmian legislacyjnych w zakresie postulowanej normy powierzchniowej (4 m²) w odniesieniu do funkcjonujących oddziałów terapeutycznych dla osób z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi lub upośledzonych umysłowo. Sekretarz Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości w odpowiedzi z dnia 17 października 2016 r.³, nie podzielił jednakże argumentacji Rzecznika w odniesieniu do tej kategorii więźniów. Sprawa metrażu celi więziennej pozostaje w dalszym ciągu w zainteresowaniu Rzecznika Praw Obywatelskich.

4.2. Usytuowanie umywalk poza kącikami sanitarnymi

W większości cel mieszkalnych w jednostce umywalki usytuowane zostały poza kącikami sanitarnymi. Nie są one osłonięte od pozostałej części celi, a w kącikach nie można wykonywać czynności związanych z utrzymaniem czystości ciała z uwagi na bardzo niewielką ich powierzchnię. Ponadto łóżka osadzonych sąsiadujące z umywalkami narażone są na stałe zachlapywanie wodą, czego wizytujący byli świadkami.

Zgodnie z § 29 ust. 1 *rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności* (Dz. U. z 2016 r., poz. 2231) oraz § 34 *rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania* (Dz. U. z 2016 r., poz. 2290), w celach mieszkalnych niezbędne urządzenia sanitarne sytuuje się w sposób zapewniający ich niekrepujące użytkowanie. Powszechnie uznaje się, że do niezbędnych urządzeń sanitarnych należy również umywalka, zatem i ona powinna być usytuowana w sposób zapewniający niekrepujące jej użytkowanie. Wyrazem zrozumienia dla minimalnych potrzeb osadzonych w przedmiotowym zakresie jest również zapis § 3 ust. 7 *Wytycznych nr 3/2011 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 4 października 2011 r. w sprawie wymagań technicznych i ochronnych dla pawilonów zakwaterowania osadzonych*, który stanowi, że w skład węzła sanitarnego w celi mieszkalnej wchodzi miska ustępowa oraz umywalka z doprowadzeniem wody. Sposób wykonania obudowy węzła ma spełniać wymóg zapewnienia intymności podczas korzystania z urządzeń sanitarnych, wentylacja grawitacyjna, oddzielna dla węzła i celi, ma zaś zapewnić należyłą wymianę powietrza. Rzecznik Praw Obywatelskich stoi na stanowisku, iż w celach, w których

3 Odpowiedź Sekretarza Stanu w MS z dnia 17.10.2016 r., DWOiP-I-072-21/16

umywalka znajduje się poza wydzielonym pełną, trwałą zabudową kąciem sanitarnym i jest ona jedynym tego typu urządzeniem w pomieszczeniu, osadzeni nie mają zapewnionych warunków intymności podczas wykonywania czynności związanych z utrzymaniem higieny osobistej.

Rzecznik Praw Obywatelskich zwrócił na to uwagę w pismach do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 17 lipca 2015 r. oraz 10 marca 2016 r.⁴. Centralny Zarząd Służby Więziennej w piśmie z dnia 5 kwietnia 2016 r.⁵ podtrzymał swoje wcześniejsze stanowisko uznające instalowanie umywalek na zewnątrz kącików za rozwiązanie prawidłowe i nienaruszające prawa do intymności w czasie wykonywania czynności związanych z utrzymaniem higieny osobistej. W ocenie CZSW umywalki nie są bowiem przeznaczone do czynności związanych z higieną intymną, które powinny odbywać się przy pomocy miski, w zabudowanym kąciku sanitarnym.

Trudno się zgodzić z tym stanowiskiem, jeśli weźmie się pod uwagę niewielkie rozmiary kącików oraz fakt, że zapewnienie intymności przy czynnościach sanitarnych nie oznacza poszanowania tej zasady jedynie w odniesieniu do pewnych części ciała. Indywidualne poczucie wstydu osadzonych uzasadnia konieczność umożliwienia im mycia się i wykonywania innych czynności higienicznych poza wzrokiem osób trzecich. W związku z tym w kąciakach sanitarnych powinny znajdować się wszystkie urządzenia sanitarne, a nie tylko toalety.

5. Obszary wymagające poprawy

5.1. Traktowanie

Poważne zastrzeżenia przedstawicieli KMPT budzi praktyka konwojowania osadzonych poza teren jednostki (np. do lekarza) w odzieży skarbowej. Problem ten sygnalizowali wizytującym osadzeni, a podczas podsumowania wizytacji obecni na nim funkcjonariusze potwierdzili, że praktyką jest każdorazowe przebieranie osadzonych w odzież skarbową. Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur podkreślają, że w świetle art. 111 § 2 i art. 216a § 1 kkw przebieranie osadzonych w odzież skarbową dopuszczalne jest tylko na zasadzie wyjątku od reguły, którą jest korzystanie z odzieży własnej. Wymóg używania odzieży skarbowej podczas wizyt w miejscach publicznych niezwiązanych z wymiarem sprawiedliwości prowadzi do stygmatyzacji osadzonych, niemającej rzeczywistego uzasadnienia, zwłaszcza w przypadku osób tymczasowo

⁴ Wystąpienie Generalne Zastępcy RPO z dnia 10.03.2016 r., IX.517.1494.2015.

⁵ Odpowiedź Zastępcy Dyrektora Generalnego SW z dnia 5.04.2016 r., BDG-070-28/16/208

aresztowanych, wobec których obowiązuje domniemanie niewinności. Prawo osadzonego do założenia własnego ubrania lub innego nierzucającego się w oczy stroju w czasie pobytu poza terenem miejsca pozbawienia wolności zostało sformułowane m. in. we *Wzorcowych regulach minimalnych postępowania z więźniami*, zatwierdzonych przez Radę Społeczną ONZ rezolucjami 633C [XXIV] z dnia 31 lipca 1957 r. i 2076 [LXII] z dnia 13 maja 1977 r. (reguła 17) oraz *Europejskich Regulach Więziennych*, przyjętych w formie zalecenia nr [2006]2 Komitetu Rady Europy z dnia 11 stycznia 2006 r. (reguła 20). Dlatego też przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur zalecają umożliwienie osadzonemu korzystanie z własnej odzieży podczas konwojowania poza teren jednostki, a przebieranie w odzież skarbową stosować tylko w rzeczywiście uzasadnionych konkretnymi okolicznościami przypadkach indywidualnych.

Wymaga podkreślenia, że Mechanizm zalecał umożliwienie korzystania z własnej odzieży podczas konwojowania już podczas wizytacji Zakładu w 2013 r. W odpowiedzi na Raport powizytacyjny dyrektor jednostki poinformował, że osadzeni korzystają w czasie konwojowania z własnej odzieży, bielizny i obuwia, chyba, że są one nieodpowiednie ze względu na porę roku lub zniszczone. Jedynie w niektórych przypadkach, z uwagi na zapewnienie bezpieczeństwa konwoju, przebierani są w odzież skarbową. Dyrektor podkreślił również, że biorąc pod uwagę zalecenia Mechanizmu polecił odpowiednim służbom bezwzględne przestrzeganie art. 111 § 2 kkw. Dane uzyskane podczas niniejszej wizytacji wskazują jednak na dalsze występowanie nieprawidłowości w omawianym zakresie.

W Zakładzie wyodrębniono celę mieszkalną przeznaczoną do osadzania tymczasowo aresztowanych i skazanych kobiet mających status tzw. osadzonych niebezpiecznych (stwarzających poważne zagrożenie społeczne albo poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa zakładu – art. 88a § 1 kkw i art. 212a § 1 kkw). Zarówno w czasie wizytacji, jak i w toku poprzedzających ją miesięcy, w celi tej zakwaterowane były kobiety niemające takiego statusu. Wynikało to z faktu, że cela ta wyposażona jest w urządzenie do rejestracji obrazu. Kwaterowane w niej były kobiety, co do których istniała potrzeba monitoringu – cela ta wykorzystywana więc była jako cela monitorowana.

Praktyka ta jest w ocenie KMPT niewłaściwa. W celi dla osadzonych „niebezpiecznych” powinny być kwaterowane wyłącznie takie właśnie osoby. Celę tę od zwykłej celi mieszkalnej odróżnia m. in. sposób wyposażenia (stałe przytwierdzenie mebli do podłogi, wzmocnione okratowanie drzwi i okien), stanowiący dodatkową dolegliwość dla osoby w niej zakwaterowanej. Konieczność znoszenia tych dolegliwości wiązać się powinna wyłącznie ze statusem osadzonego niebezpiecznego i nie powinna być rozciągana na inne

osoby. W *Europejskich Regulach Więziennych*, podkreślono, że więzienie jest karą samą w sobie i dlatego rygor wykonywania kary (jak również aresztu) nie może się przyczynić do zwiększenia cierpień związanych z osadzeniem (reguła 102.2).

Osoby, które z różnych względów należy objąć monitoringiem, powinny być kwaterowane w zwykłych celach monitorowanych. Dyrektor Zakładu w czasie podsumowania wizytacji wyjaśnił, że do września 2017 r. wspomniana cela dla osadzonych niebezpiecznych była jedyną celą monitorowaną w pawilonie kobiecym K, wobec czego w razie konieczności wdrożenia monitoringu wobec osadzonej kobiety konieczne było zakwaterowanie jej w tej właśnie celi. Od września 2017 r. Zakład zainstalował monitoring w kolejnych celach pawilonu K, jednakże nadal liczba miejsc w zwykłych celach monitorowanych w tym pawilonie jest niewystarczająca, w związku z czym nadal cela dla osadzonych niebezpiecznych jest wykorzystywana jako cela monitorowana.

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur przyjmuje do wiadomości, że względy przemawiające za koniecznością stosowania monitoringu, przede wszystkim potrzeba zapewnienia bezpieczeństwa osadzonemu, mają pierwszeństwo przed prawem tego osadzonego do niestosowania wobec niego dodatkowych dolegliwości i w związku z tym w sytuacji braku zwykłych monitorowanych cel mieszkalnych umieszczenie tego osadzonego w celi dla osadzonych niebezpiecznych staje się działaniem w stanie wyższej konieczności. Mechanizm stanowczo stwierdza jednak, że tego rodzaju sytuacje należy wyeliminować poprzez zapewnienie możliwości monitorowania osadzonych kobiet w zwykłych celach mieszkalnych. Mechanizm zaleca więc zaprzestanie umieszczania w celi dla osadzonych tzw. niebezpiecznych kobiet niemających tego statusu.

Zastrzeżenia budzi wykorzystywanie cel izolacyjnych w innych przypadkach, niż wykonywanie kary dyscyplinarnej (cela monitorowana, cela jednoosobowa). W Zakładzie są 4 takie cele i z przedstawionych wizytującym statystyk wynika, że są one długoterminowo wykorzystywane w takich właśnie przypadkach. W ocenie Mechanizmu praktyka ta jest nieprawidłowa. Wprawdzie § 90 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2016 r. w sprawie sposobów ochrony jednostek organizacyjnych Służby Więziennej (Dz. U. poz.1804) stanowi, że „w celu zapewnienia porządku, bezpieczeństwa lub powierzchni mieszkalnej, o której mowa w art. 110 § 2 kodeksu, dyrektor może podjąć decyzję o umieszczeniu w celi izolacyjnej osadzonego nieukaranego karą dyscyplinarną umieszczenia w takiej celi”, jednakże nie można tracić z pola widzenia, że osadzenie w celi izolacyjnej łączy się z dodatkowymi dolegliwościami dla skazanego, do których należy m. in. mały metraż, związany z jej jednoosobowym charakterem oraz niezabudowanie kąca

sanitarnego. Dlatego też przedstawiciele KMPT zalecają, by nie umieszczać w celach izolacyjnych osadzonych, którzy nie zostali ukarani karą z art. 143 § 1 pkt 8 kkw lub art. 222 § 2 pkt 5 kkw.

Wizytujący stwierdzili stosowanie wobec jednej z osadzonych [dane osobowe usunięto] monitoringu w czasie, gdy nie powinien on być stosowany. Wobec tej osadzonej wdrożono monitoring z uwagi na przeciwwskazania psychologiczne co do pozostawiania jej w pojedynkę w celi. W dniu 30 stycznia 2018 r. wychowawca, w oparciu o opinię psychologa, zawniósł o stosowanie monitoringu tylko w czasie nieobecności w celi drugiej z osadzonych. W pozostałym czasie monitoring miał być wyłączany. Wniosek ten został zaakceptowany przez zastępcę dyrektora jednostki w dniu 31 stycznia 2018 r. Tymczasem osadzona skarżyła się wizytującym, że mimo to monitoring nadal jest wobec niej stosowany w sposób ciągły. Wizytujący potwierdzili ten fakt – w pomieszczeniu służącym do obserwacji obrazu z kamer monitoringu widać było obraz z celi, w której przebywała ta osadzona, choć jednocześnie była w niej również obecna druga z osadzonych.

Przedstawiciele KMPT przekazali te spostrzeżenia podczas podsumowania wizytacji. Dyrektor zobowiązał się wyjaśnić, dlaczego decyzja o wyłączeniu monitoringu w czasie obecności w celi drugiej z osadzonych nie została zrealizowana. W nadesłanych po zakończeniu wizytacji wyjaśnieniach brak było jednak odniesienia się do tej kwestii. Zastępca dyrektora Zakładu poinformował jedynie, że osadzona ta przebywała w celi monitorowanej w dniach 22-24 stycznia 2018 r. i 30-31 stycznia 2018 r. (co nie odzwierciedla rzeczywistości, gdyż była objęta monitoringiem jeszcze w czasie wizytacji), zaś w przypadku pozostawiania w celi obu osadzonych monitoring był wyłączany (co stoi w sprzeczności z empirycznymi ustaleniami poczynionymi przez wizytujących).

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur nie kwestionuje potrzeby monitorowania więźniów w różnorodnych sytuacjach. Zwraca jednak uwagę, że stosowanie monitoringu jest ingerencją w prawo do prywatności, wyrażone w art. 8 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz art. 47 Konstytucji RP i nie powinno trwać dłużej, niż jest to konieczne. Również osoby pozbawione wolności mają prawo do prywatności, a jego ograniczenia mogą następować tylko w ściśle określonych przypadkach. Monitorowanie jest ustawowo uregulowanym ograniczeniem tego prawa, lecz może być uznane za legalne tylko przy spełnieniu ustawowych przesłanek. Stosowanie monitoringu mimo braku ku temu wskazań i mimo istnienia decyzji uprawnionych podmiotów nakazujących jego czasowe wyłączenie, stanowi nadmierną opresję wobec osadzonych i należy je uznać za niemające podstawy prawnej.

Mechanizm zwraca się zatem z ponownym wnioskiem o wyjaśnienie przyczyn, dla których nie stosowano czasowych wyłączeń monitoringu wobec ww. osadzonej. Stanowczo zaleca również wyłączanie urządzeń monitorujących w sytuacjach uznanych przez uprawnione podmioty za niewymagające jego stosowania.

Niemal wszyscy osadzeni, z którymi rozmawiali wizytujący, skarżyli się na długi okres oczekiwania na rozpoznanie próśb, skarg i wniosków. Konkretyzując tę opinię osadzeni wskazywali dwa tygodnie jako minimalny okres oczekiwania na odpowiedź. Twierdzili jednak, że z reguły trwa to dłużej. Wielu osadzonych zgłaszało wizytującym, że w ogóle nie otrzymują odpowiedzi na skargi, wnioski i prośby. Istniejącą sytuację osadzeni odbierają jako przejaw ich lekceważenia.

Zgodnie z § 8 ust. 1 *rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów załatwiania wniosków, skarg i próśb osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych* (tekst jedn. Dz. U. Nr 647 z 2013 r.), powinny one być rozpoznane w ciągu 14 dni. Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur zalecają przestrzeganie tego terminu oraz bezwzględne udzielanie odpowiedzi na każdą skargę, wniosek i prośbę w formie pisemnej (§ 9 w/w *rozporządzenia*), za wyjątkiem próśb i wniosków rozpoznawanych bezpośrednio po ich zgłoszeniu. Warto podkreślić, że kwestia ta była przedmiotem licznych skarg osadzonych podczas wizytacji Mechanizmu przeprowadzonej w Zakładzie w 2013 r. W Raporcie powizytacyjnym zalecono wówczas przestrzeganie 14 –dniowego terminu na załatwienie skargi, wniosku lub prośby oraz udzielanie odpowiedzi na nie w formie pisemnej. Dyrektor jednostki w odpowiedzi na Raport zapewnił, że administracja Zakładu w pełni respektuje uregulowania prawne w tym zakresie. Zgłaszane obecnie wizytującym skargi wskazują jednak na to, że problem pozostaje nadal aktualny.

5.2. Personel

W opinii dyrektora jednostki istniejący poziom zatrudnienia jest niewystarczający, zwłaszcza w działach ochrony i penitencjarnym. Braki kadrowe w tych obszarach wskazał wizytującym jako jedną z największych bolączek jednostki. W jego ocenie do poprawnego funkcjonowania Zakładu konieczne byłoby utworzenie 23 nowych etatów (czemu wyraz dał we wniosku skierowanym do Dyrektora Okręgowego Służby Więziennej we Wrocławiu kilka dni przez wizytacją). Dodatkowo 16 wakatów na istniejących już etatach jest nieobsadzonych. Sumarycznie daje to 39 brakujących pracowników.

Najgorsza sytuacja dotyczy działu ochrony, w którym potrzebne w ocenie dyrektora byłoby utworzenie 15 nowych etatów. Wiąże się to w dużym stopniu z koniecznością zatrudnienia kobiet-funkcjonariuszek do obsługi pawilonu kobiecego. Palącym problemem są również braki w dziale penitencjarnym (psychologowie i wychowawcy). Obecnie w dziale penitencjarnym jednostki zatrudnionych jest 6 psychologów, z czego 2 jest długotrwale nieobecnych. Zgodnie z § 3 pkt 2 *zarządzenia Nr 19/16 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 14 kwietnia 2016 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych oraz oddziałów penitencjarnych* „psycholog prowadzi badania psychologiczne, udziela pomocy psychologicznej oraz obejmuje osadzonych odpowiednimi oddziaływaniami psychokorekcyjnymi wobec grupy nieprzekraczającej 200 osadzonych”. Przy pojemności jednostki wynoszącej 1370 norma ta zostanie zachowana przy zatrudnieniu 7 psychologów.

Rozmowy z osadzonymi przeprowadzone podczas wizytacji zdają się potwierdzać potrzebę zwiększenia zatrudnienia. Skarżyli się oni bowiem na konieczność długiego oczekiwania na rozpatrzenie skarg czy próśb. Zgłaszali również, że wychowawcy i psychologowie mimo chęci, nie mają dla nich czasu.

Przedstawiciele KMPT zalecają zatem zwiększenie zatrudnienia w jednostce, zwłaszcza we wspomnianych działach.

5.3. Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Osadzani skarżyli się na długi okres obiegu korespondencji, zarówno tej wysyłanej przez nich, jak i przychodzącej. Problem ten dotyczy zarówno korespondencji prywatnej, jak i urzędowej. Zgłaszany był głównie przez kobiety osadzone w pawilonie „K”. Podawały one, że od przekazania listów administracji jednostki do ich doręczenia upływa 2-3 tygodnie, podobnie jest przy listach adresowanych do nich. Nawet uwzględniając czas potrzebny do doręczenia przesyłek przez operatorów pocztowych, podawany przez osadzone okres wskazywać może na zbyt długie procedowanie z przesyłką przez administrację Zakładu. Jest to dla osadzonych szczególnie dotkliwie w przypadku korespondencji urzędowej, która często doręczana jest wedle ich relacji już po przeprowadzeniu czynności urzędowych, których dotyczyła, np. po rozprawie.

Zgodnie z § 17 *rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności* oraz § 18 ust. 2 *rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2016 r.*

w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania, korespondencja osadzonych powinna być wysłana przez administrację jednostki nie później niż drugiego dnia od daty jej przekazania przez osadzonego. Obowiązujące przepisy nie formułują terminów przekazania korespondencji przychodzącej do osadzonego (poza korespondencja urzędową nadaną jako przesyłka z potwierdzeniem odbioru, w przypadku której w ciągu 3 dni roboczych od daty wpływu korespondencji należy przekazać operatorowi pocztowemu potwierdzenie jej odbioru przez osadzonego – § 114 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 czerwca 2015 r. w sprawie czynności administracyjnych związanych z wykonywaniem tymczasowego aresztowania oraz kar i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności oraz dokumentowania tych czynności, Dz. U. poz. 927). Niemniej jednak, także i w tym przypadku nie należy doprowadzać do nadmiernych opóźnień. Wizytujący zalecają więc wyeliminowanie sytuacji, w których korespondencja wysyłana jest z przekroczeniem ww. terminu, a korespondencja przychodząca rozdzielana im ze zwłoką.

5.4. Warunki bytowe

Wszystkie cele mieszkalne Zakładu Karnego nr 1 we Wrocławiu znajdują się w budynkach wybudowanych w XIX w. Wiek budowli generuje potrzebę gruntownych remontów. Należy podkreślić, że są one od lat systematycznie wykonywane, przez co stan cel mieszkalnych w jednostce jest zróżnicowany. Niektóre są odnowione, zadbane. Wiele z nich wymaga jednak odnowienia. Ściany w nich są porysowane, brudne, a niekiedy odrapane i zawilgocone. W najgorszym stanie znajdują się kąciki sanitarne, których ściany, z licznymi ubytkami tynku i farby, noszą niekiedy znaczne ślady zawilgocenia, a miejscami zagrzybienia. Przedstawiciele KMPT zalecają sukcesywne prowadzenie remontów cel mieszkalnych.

Wizytujący stwierdzili, że kąciki sanitarne w celach jednoosobowych nie są zabudowane. W ocenie przedstawicieli KMPT narusza to prawo osadzonego do zagwarantowania intymności przy czynnościach fizjologicznych. W tej sprawie Rzecznik Praw Obywatelskich w dniu 25 marca 2013 r.⁶ wystąpił do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej. Dyrektor Generalny SW podzielił pogląd RPO co do potrzeby zapewnienia intymności podczas korzystania z urządzeń sanitarnych w celach jednoosobowych. Należy podkreślić, że warunki bytowe w tym higieniczno-sanitarne, jakie powinny być zapewnione

⁶ Wystąpienie Generalne RPO z dnia 25 marca 2013 r. do Dyrektora Generalnego SW, Odpowiedź Dyrektora Generalnego SW z dnia 17.04.2013 r.; RPO-700317-II-702/12

więźniom muszą respektować ich prawo do prywatności, w wielu aspektach i tak ograniczane w związku z samym pozbawieniem wolności. Zgodnie z Regułą 19.3 *Europejskich Reguł Więziennych*, więźniowie powinni mieć dostęp do zapewniających prywatność sanitariatów. Warto również wskazać, że Sąd Okręgowy w Radomiu przyznał zadośćuczynienie osadzonemu (sygn. akt I ACa 567/11) uznając, że brak wymogu zabudowy kącika sanitarnego w celach jednoosobowych nie oznacza, iż nie należy go w inny sposób zasłonić, tak aby osadzony nie był widoczny podczas mycia się lub załatwiania potrzeb fizjologicznych. W związku z powyższym przedstawiciele KMPT zalecają wykonanie zabudowy lub montażu przesłony kącika sanitarnego w celach 1-osobowych.

W łaźniach centralnych (zlokalizowanych w pawilonach A-D oraz E-F) brak było przesłony pomiędzy stanowiskami prysznicowymi. Przedstawiciele KMPT zwracają uwagę, że choć obowiązujące przepisy nie odnoszą się szczegółowo do kwestii sposobu udzielania kąpieli osadzonemu, należy przyjąć, że tak jak w całym procesie wykonywania kary pozbawienia wolności, obowiązuje tu zasada humanitarnego traktowania osób pozbawionych wolności, z poszanowaniem ich godności. Mając to na względzie należy przyjąć, że kąpiel osadzonych powinna odbywać się w warunkach zapewniających każdemu osadzonemu minimum intymności, odpowiadających pod tym względem ogólnie przyjętym w społeczeństwie standardom, z poszanowaniem godności osobistej. Takie stanowisko podziela również Centralny Zarząd Służby Więziennej, czemu dał wyraz w piśmie z dnia 15 marca 2010 r.⁷. Przedstawiciel Centralnego Zarządu Służby Więziennej poinformował również, że przedstawiciele Biura Kwatermistrzowsko-Inwestycyjnego CZSW w toku przeprowadzanych kontroli w zakładach karnych i aresztach śledczych każdorazowo zwracają uwagę na konieczność wykonania w łaźniach ścianek działowych między stanowiskami prysznicowymi tak, aby zapewnić jednemu osadzonemu jedno stanowisko. Również zgodnie z przywołaną wyżej Regułą 19.3 *Europejskich Reguł Więziennych*, pomieszczenia sanitarne powinny respektować prywatność więźniów. Dlatego też przedstawiciele KMPT zalecają zainstalowanie przesłony między stanowiskami prysznicowymi.

We wszystkich łaźniach brak było także przeciwpoślizgowych mat podłogowych, co stwarza ryzyko upadku osoby kąpiącej się i uszkodzenia ciała. Wizytujący rekomendują zatem wyposażenie łaźni w odpowiednie maty.

Wizytujący odebrali skargę od jednej z osadzonych [*dane osobowe usunięto*] na niezrealizowanie zalecenia lekarskiego dotyczącego diety. Lekarz zalecił jej stosowanie diety

⁷ BPR-0510/932/10/Z-1

lekkostrawnej, co zostało uwidocznione wpisem do dokumentacji medycznej osadzonej. Mimo upływu miesiąca od wydania zalecenia, w czasie wizytacji nadal otrzymywała ona jednak posiłki przygotowane dla diety podstawowej. Z pisemnych wyjaśnień nadesłanych po zakończeniu wizytacji przez dział kwatermistrzowski Zakładu wynika jedynie, że dieta lekkostrawna została tej osadzonej wdrożona dopiero na skutek zwrócenia uwagi na ten problem przez wizytujących podczas podsumowania wizytacji. W związku z tym Mechanizm ponownie prosi o wyjaśnienie przyczyn, dla których zalecenie nie zostało we właściwym czasie wdrożone.

5.5. Dostosowanie jednostki do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową

Zgodnie z *Zarządzeniem nr 30/15 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 1 lipca 2015 r. w sprawie określenia przeznaczenia zakładów karnych i aresztów śledczych*, wizytowana jednostka jest przeznaczona do osadzania tymczasowo aresztowanych i skazanych mężczyzn poruszających się na wózku inwalidzkim. W związku z tym w Zakładzie wyznaczono dwie cele przeznaczone dla takich osób – cele nr 287 i 288. Żadna z nich nie jest jednak celą w pełni przystosowaną do potrzeb osób poruszających się na wózku. Do celi nr 288 prowadzi 3-centymetrowy próg, w celi nr 287 podobny próg rozgranicza kącik sanitarny od reszty celi. Ponadto w celi nr 287 brak było poręczy przyumywalkowej. W obu celach umywalki były zbyt małe i zbyt wysoko zainstalowane, by mogły z nich swobodnie korzystać osoby poruszające się na wózku, podobnie jest z lustrami.

Cele te zlokalizowane są w pobliżu windy, więc jak wyjaśnili przedstawiciele administracji jednostki, zakwaterowani w nich osadzeni z niepełnosprawnością ruchową mogą dotrzeć do wszystkich pomieszczeń wspólnych w Zakładzie. Dojścia do świetlic, łaźni, kantyny, pól spacerowych, boiska, kaplicy i głównej sali widzeń rzeczywiście wolne są od barier architektonicznych, natomiast do sali widzeń bezdзорowych prowadzi w dół 5 schodków. Osoba poruszająca się na wózku inwalidzkim może dostać się do tej sali wyłącznie przy pomocy innych osób, które ją zniosą.

W czasie wizytacji dwóch osadzonych poruszających się na wózkach inwalidzkich zakwaterowanych było poza ww. celami nr 287 i 288, w celach całkowicie niedostosowanych do ich potrzeb, w pawilonie F (zwykle cele, z małymi kącikami sanitarnymi bez poręczy, z progiem). Oprócz braków w wyposażeniu samych cel mieszkalnych należy podkreślić, że ww. osadzeni do łaźni zlokalizowanej na piętrze zmuszeni byli przemieszczać się po

stromych i wąskich schodach, podciągając się na rękach i korzystając z pomocy współosadzonych, gdyż w pawilonie tym brak jest windy.

Funkcjonariusze obecni na podsumowaniu wizytacji wyjaśnili, że osadzeni ci zakwalifikowani zostali do odbywania kary w zakładzie karnym typu półotwartego (dla której to kategorii przeznaczony jest pawilon F), a obie cele dedykowane osobom poruszającym się na wózkach inwalidzkich (nr 287 i 288) znajdują się w części jednostki mającej charakter zakładu karnego typu zamkniętego. Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur zwracają jednak uwagę, że ww. *Zarządzenie nr 30/15* wyznacza wizytowaną jednostkę jako przeznaczoną dla mężczyzn osób poruszających się na wózku inwalidzkim bez wyłączenia którejkolwiek z kategorii osadzonych, w związku z czym do jednostki tej mogą trafiać (i jak pokazała wizytacja – trafiają) osadzeni także skierowani do wykonywania kary w zakładzie karnym typu półotwartego. Obowiązkiem jednostki jest zapewnić im warunki wykonywania kary dostosowane do stopnia ich niepełnosprawności. Mechanizm podkreśla, że zakaz tortur i niehumanitarnego lub poniżającego traktowania ma charakter bezwzględny co oznacza, że żadne względy natury ekonomicznej czy organizacyjnej nie mogą usprawiedliwiać stanu, który mógłby zostać uznany za poniżające lub niehumanitarne traktowanie.

Przedstawiciele KMPT wskazują na konieczność zapewnienia osobom z niepełnosprawnością ruchową dostępu do wszystkich pomieszczeń wspólnych Zakładu, na równi z osobami sprawnymi. Niepełnosprawność nie może być przeszkodą w korzystaniu przez osadzonych z przysługujących im uprawnień. Wizytujący zwracają uwagę na orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z 2006 r. w sprawie *Vincent przeciwko Francji* (skarga nr 6253/03), w której Trybunał uznał, że osadzenie osoby niepełnosprawnej w więzieniu, gdzie nie może ona poruszać się, w szczególności, opuścić celi samodzielnie, jest „poniżającym traktowaniem” w rozumieniu art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Z kolei w wyroku *D.G przeciwko Polsce* (skarga nr 45705/07) Trybunał wskazał, iż bariery architektoniczne istniejące w polskich jednostkach penitencjarnych mogą wywołać uczucie cierpienia u niepełnosprawnych osadzonych (podobnie *Arutyunyan przeciwko Rosji*, skarga nr 48977/09, *Cara-Damiani przeciwko Włochom*, skarga nr 2447/05). Trybunał skrytykował również system, w ramach którego niepełnosprawnemu fizycznie więźniowi zapewniona jest rutynowa pomoc ze strony współwięźniów i uznał, że musi to wzbudzać znaczny niepokój skarżącego i stawiać go w pozycji niższości wobec innych osadzonych (*Farbtuhs przeciwko Łotwie*, skarga nr 4672/02). Zasadą jest bowiem, że jeżeli władz decydują się pozbawić wolności osobę z niepełnosprawnością powinny zagwarantować jej takie warunki, jakie odpowiadają

szczególnym potrzebom wynikającym z jej niepełnosprawności (*Farbtuhs przeciwko Łotwie, Price przeciwko Wielkiej Brytanii*, skarga nr 33394/96).

Podsumowując ten wątek, wizytujący zalecają:

- kwaterowanie osób z niepełnosprawnością ruchową w taki sposób, by mieli oni zapewniony dostęp do wszystkich pomieszczeń przeznaczonych do korzystania przez osadzonych;

- zapewnienie dostępu do sali widzeń bezdozorowych dla osób poruszających się na wózku inwalidzkim;

- rozważenie dostosowania cel dedykowanych osobom z niepełnosprawnością ruchową, z zastosowaniem poniższych zasad dotyczących osób poruszających się na wózkach inwalidzkich:

- ✓ progi i brodziki prysznicowe nie przekraczające 2 cm;
- ✓ klamki (w tym klamki okienne), wieszaki, półki, przyciski instalacji przyzywowej, włączniki światła, kontakty etc. zamontowane nie wyżej niż na poziomie 90-120 cm od podłoża;
- ✓ szerokość drzwi wejściowych do celi i do pomieszczeń, z których korzystają osoby na wózkach inwalidzkich (np. świetlica czy pokój wychowawcy), powinna wynosić min. 90 cm;
- ✓ przestrzeń manewrowa 150 cm x 150 cm powinna zostać zachowana we wszystkich kącikach sanitarnych i w celach użytkowanych przez osoby poruszające się na wózkach inwalidzkich;
- ✓ w kącikach sanitarnych wykorzystywanych przez osoby poruszające się na wózkach inwalidzkich warto pamiętać o:
 - wskazanej wyżej przestrzeni manewrowej,
 - odpowiednio nisko zawieszonych lustrach (najlepiej zaczynających się od poziomu umywalki),
 - włącznikach światła, kontaktach, klamkach, dozownikach mydła, wieszakach na papier na wysokości: 90-120 cm,
 - wysokości muszli ustępowej: 45-50 cm,
 - poręczy w odległości 40 cm od osi muszli, umieszczonej na wysokości: 70-85 cm,
 - wysokości brodzika pod prysznicem do 2 cm,
 - zapewnieniu miejsca na nogi osoby poruszającej się na wózku,

- zastosowaniu baterii umywalkowych, dostępnych dla osób ze słabszymi rękami (dłuższych).

Wymienione zasady ustalone zostały przez przedstawicieli Fundacji Polska Bez Barrier, zgodnie ze standardami planowania dostępności i uznane za optymalne dla odpowiedniego dostosowania placówek wizytowanych przez przedstawicieli KMPT.

5.6. Zajęcia kulturalno-oświatowe i sportowe dla tymczasowo aresztowanych

Większość tymczasowo aresztowanych, z którymi rozmawiali wizytujący, skarżyła się na brak odpowiednich zajęć kulturalno-oświatowych i sportowych. Ogląd Zakładu i wyjaśnienia personelu w pełni potwierdzają te zarzuty.

Oferta zajęć kulturalno-oświatowych dla tych osób jest bardzo uboga. Tymczasowo aresztowani mogą spędzać czas wolny w celach i świetlicach oglądając telewizor, czytając udostępniane w bibliotece książki, grając w gry planszowe i „piłkarzyki”. W praktyce, jak wynikało z rozmów z wizytującymi, spędzają większość czasu w celi mieszkalnej, opuszczając ją tylko w czasie spaceru, który jest dla nich najbardziej atrakcyjną formą aktywności. Wprawdzie jednostka organizuje różnego rodzaju ciekawe spotkania, koncerty czy spektakle, ale wydarzenia te mają charakter incydentalny. Oferowane przez Zakład możliwości zagospodarowania przez tymczasowo aresztowanych ich codziennego wolnego czasu, pomiędzy jednorazowymi imprezami o charakterze zorganizowanym, są znikome.

Nieco lepiej przedstawia się oferta zajęć sportowych. Od ostatniej wizytacji Mechanizmu w jednostce w 2013 r., kiedy to jedyną powszechnie dostępną formą aktywności ruchowej były codzienne spacer, oferta tego rodzaju zajęć uległa wzbogaceniu. Beneficjentami tej poprawy są jednak głównie skazani, poprzez uczestnictwo w różnorodnych programach i kółkach zainteresowań. Formami aktywności ruchowej dostępnymi dla tymczasowo aresztowanych są spacer, gra w tenis stołowy na świetlicy, sale do ćwiczeń siłowych (na niektórych oddziałach).

Biorąc pod uwagę fakt, że osoby tymczasowo aresztowane nie mają możliwości podjęcia pracy oraz rozpoczęcia nauki, poważnym wyzwaniem jest wypełnienie czasu pobytu tych osób w izolacji penitencjarnej sensowną aktywnością. W opinii KMPT należy podejmować w tym kierunku niezbędne działania, gdyż możliwość uczestnictwa w zajęciach i zorganizowanych formach spędzania czasu poza celą stanowi czynnik przeciwdziałający skutkom izolacji penitencjarnej.

Należy w tym miejscu wskazać, że CPT trafnie zauważa, iż *„kluczowe znaczenie dla dobrego samopoczucia osadzonych ma odpowiedni program ich aktywności (praca, nauka,*

sport, itd.). Odnosi się to do wszystkich ośrodków pozbawienia wolności, zarówno do zakładów karnych, jak i aresztów śledczych. Komitet zauważył, że w wielu aresztach śledczych aktywność osób tymczasowo aresztowanych jest znacznie ograniczona. Organizacja zajęć w tego typu ośrodkach - gdzie dość szybko zmienia się skład osobowy – nie jest prostą sprawą. Oczywiście, nie można mówić w tym przypadku o zindywidualizowanych programach zajęciowych podobnych do tych, których można oczekiwać w zakładach karnych. Jednakże tymczasowo aresztowanych nie można skazać na trwającą kilka tygodni lub miesięcy bezczynność w zamkniętej celi, niezależnie od tego, jak dobre warunki bytowe panują w celach aresztu śledczego. Komitet uważa, że powinno dążyć się do zapewnienia, aby tymczasowo aresztowani w aresztach śledczych mieli możliwość spędzenia odpowiedniej części dnia (8 lub więcej godzin) poza celami, w celu podjęcia działalności o różnym charakterze” (Fragment § 47 Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (92) 3]). Podobnie kwestia ta została przedstawiona w Europejskich Regułach Więziennych, które wspominają, że „rygor panujący w jednostkach penitencjarnych powinien pozwalać więźniom na spędzanie jak największej liczby godzin w ciągu dnia poza ich celą dla zapewnienia właściwego poziomu ludzkich i społecznych interakcji” (reguła 25.2).

Przedstawiciele KMPT zalecają więc podjęcie działań mających na celu poszerzenie oferty dostępnych dla tymczasowo aresztowanych zajęć sportowych i kulturalno-oświatowych, w tym zajęć na świeżym powietrzu.

6. Zalecenia

Na podstawie art. 19 OPCAT, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur, celem poprawy stanu przestrzegania praw osób pozbawionych wolności, kierują rekomendacje do wymienionych organów, z prośbą o ustosunkowanie się zgodnie z właściwością:

1. Dyrektor Zakładu Karnego nr 1 we Wrocławiu:
 - 1.1 umożliwienie osadzonemu korzystania z własnej odzieży podczas konwojowania poza teren jednostki i przebieranie ich w odzież skarbową tylko w rzeczywiście uzasadnionych konkretnymi okolicznościami przypadkach indywidualnych;
 - 1.2 zaprzestanie umieszczania w celi dla osadzonych tzw. niebezpiecznych, kobiet niemających tego statusu;
 - 1.3 stosowanie celi izolacyjnej wyłącznie do osadzania w niej osób ukaranych karą z art. z art. 143 § 1 pkt 8 kkw lub art. 222 § 2 pkt 5 kkw;

- 1.4 wyjaśnienie przyczyn, dla których nie stosowano czasowych wyłączeń monitoringu wobec osadzonej [*dane osobowe usunięto*];
- 1.5 wyłączanie urzędzeń monitorujących w sytuacjach uznanych przez uprawnione podmioty za niewymagające jego stosowania;
- 1.6 przestrzeganie 14-dniowego terminu na załatwienie skargi, wniosku lub prośby oraz udzielanie odpowiedzi na nie w formie pisemnej;
- 1.7 zwiększenie zatrudnienia w jednostce zwłaszcza w dziale penitencjarnym i ochrony;
- 1.8 usprawnienie obiegu korespondencji osadzonych;
- 1.9 dalsze prowadzenie prac remontowych w celach mieszkalnych;
- 1.10 wykonanie zabudowy lub montażu przesłony kąpaka sanitarnego w celach 1-osobowych;
- 1.11 wyposażenie łaźni w przesłony pomiędzy stanowiskami prysznicowymi;
- 1.12 wyposażenie łaźni w maty antypoślizgowe;
- 1.13 wyjaśnienie przyczyn niezrealizowania zaleceń lekarskich dotyczących diety, wydanych wobec [*dane osobowe usunięto*];
- 1.14 kwaterowanie osób z niepełnosprawnością ruchową w taki sposób, by mieli oni zapewniony dostęp do wszystkich pomieszczeń przeznaczonych do korzystania przez osadzonych;
- 1.15 zapewnienie dostępu do sali widzeń bezdozorowych dla osób poruszających się na wózku inwalidzkim;
- 1.16 rozważenie dostosowania cel dedykowanych osobom z niepełnosprawnością ruchową z zastosowaniem zasad wskazanych w pkt 5.5;
- 1.17 poszerzenie oferty dostępnych dla tymczasowo aresztowanych zajęć sportowych i kulturalno-oświatowych, w tym zajęć na świeżym powietrzu.

2. Dyrektor Okręgowy Służby Więziennej we Wrocławiu:

- 2.1. zapewnienie środków finansowych na realizację ww. rekomendacji.